

Lausunto

13.10.2022

Asia: VN/22704/2021

Lausuntopyyntö työryhmän luonnoksesta kansalliseksi ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelmaksi 2030 (KISS2030)

Lausunnonantajan lausunto

1. Onko ehdotettu kansallinen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelma 2030 tasapainoinen, eli onko kaikki tarvittavat näkökohdat huomioitu?

Vanhustyön keskusliitto – Centralförbund för de gamlas väl ry (jäljempänä VTKL) edustaa noin 300 suomalaista järjestöä, jotka tuottavat vanhuusalan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita, toteuttavat yleishyödyllistä vanhuusalan toimintaa tai toimivat kiinteistöjen omistuksen kautta vanhusalalla. VTKL:n käsityksen mukaan suunnitelma on pääosin kattava ja laadittu huolella. VTKL kiittää laatijoita vanhuus- ja myös järjestönäkökulman huomioimisesta suunnitelmaa laadittaessa. Siltä osin ilmastotoimien sosiaalinen oikeudenmukaisuus näyttää toteutuvan ja sitä tukee toteutettu vanhusneuvostojen kuuleminen. Sopeutumispolitiikan tavoite, eli ilmatoriskien hallinnan sisällyttäminen osaksi normaalia suunnittelua ja toimintaa on mielestämme oikea.

2. Tarkemmat huomiot luvusta 'Havaitut muutokset, vaikutuskenaariot ja riskit' (Luku 2.2)

Ilmastonmuutokseen liittyvää riskiä on tarkasteltu kolmen eri tekijän kautta, joista yksi on haavoittuvuus. Vanhusväestön tunnistaminen yhdeksi herkimmin haavoittuvista ryhmistä on VTKL:n mielestä oikea. Vanhusväestöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita tarvitsevia ja haurastuvia vanhuksia, joiden oma toimintakyky on joiltakin tai monelta osin heikentynyt, ja jotka ovat riippuvaisia palveluista tai muutoin saamastaan avusta.

Myös epäviralliset instituutiot, kuten kulttuuri ja perinteet koskettavat monelta osin juuri ikääntyvää väestöä, ja näin aiheuttavat välillisiä muutoksia tähän ryhmään tätäkin kautta.

Luonnoksen liikenne- ja viestintäinfrastruktuuria koskevassa luvussa 2.2.4.4 (sivu 26) on oikein tunnistettu liikenneinfrastruktuurin muutosten vaikuttavan ennen kaikkea ikääntyviin henkilöihin saattaen estää ulkona liikkumisen esimerkiksi liukkailla keleillä kokonaan. Seurannaisvaikutukset saattavat kohdistua silloin henkilön fyysiseen toimintakykyyn ja sitä kautta puolestaan sosiaaliseen toimintakykyyn ja aktiivisuuteen. Muutosten vaikutusten estäminen tai vähentäminen tulee vaatimaan rahallisia ja ennen kaikkea myös henkilöstöresursseja julkisella sote-toimialalla ja sen

alihankkijoilla. Yhtenä ratkaisuna saattaa olla järjestökentän aktiivinen ja eri keinoin toteutettu toiminta ikääntyvien henkilöiden parissa, jo ennen sote-palveluiden tarvetta.

VTKL toteuttaa jo nyt valtakunnallisesti toimintamuotoja, joilla voidaan auttaa ja tukea ikääntyviä henkilöitä varautumaan ikääntymisen mukanaan tuomien haasteiden lisäksi ilmastonmuutoksen aiheuttamiin seurauksiin. VTKL:n toteuttamassa valtakunnallisen korjausneuvonnan avulla voidaan ohjeistaa omassa kodissaan asuvia ikääntyneitä esimerkiksi asunnon lämpötilaan liittyvissä asioissa tai muutostarpeiden suunnittelussa ja toteuttamisessa asunnon muutostöiden kautta. Toimintaa toteutetaan YM:n, ARAn ja STEAn mahdollistamana. Toiminnan rahoitusmallina on hankerahoitus, ja olisikin suotavaa siirtyä pysyvämpiin rahoitusmalleihin asian merkitys ja vaikutukset huomioon ottaen. Korjausneuvonnan esimerkki osoittaa mielestämme sen, miten tärkeää on osallistaa jatkossakin järjestötoimijat suunnitelman laadintaan ja toimenpanoon, vaikka suunnitelman toteuttaminen kohdistuu ensi sijassa strategisella tasolla viranomaisille.

Ikääntyneitä, jotka asuvat vanhoissa ja huonokuntoisissa pientaloissa on Suomessa paljon. Tulot ovat pienemmät kuin nuoremmilla ikäluokilla ja toimintakyky hiipuu. Kotona halutaan asua ja ympäristö tunnetaan. Monin paikoin vaihtoehtoisia ratkaisuja ei edes ole taloudellisten resurssien puitteissa. Tarvittavia korjaus- ja muutostöitä olisi enemmän, kuin niitä pystytään tekemään. Mahdollisesti vaadittavia tai tarpeellisia energia- tai energiansäästökorjauksia tulisi yhteiskunnan tukea. Näihin pientaloihin voi liittyä monia ilmastonmuutoksen pahentavia riskejä. Kylmyys, rakenteet, sisäilmaongelmat, liika kuumuus, turvallisuus, tulvariskit, jotka kaikki tulevat ilmi mahdollisesti vain neuvonnan ja tuen kautta.

Kappaleessa 2.2.4.9 todetaan pitkäaikaissairauksien aiheuttavan rasitusta terveydenhuoltojärjestelmälle ja peruspalveluiden saatavuudelle. Peruspalveluiden käsitettä voisi tässä avata toteamalla rasitusta aiheutuvan myös erityisesti sosiaalihuollon ja siellä kotihoidon palveluille. Suuri osa ikääntyvistä henkilöistä asuu kotonaan tai sosiaalihuollon toimintayksiköissä, palveluasumisen (1.1.2023 alkaen yhteisöllisen asumisen) piirissä. Pääsääntöisesti ikääntyvät henkilöt eivät asu terveydenhuollon laitoksissa.

Kappaleissa 2.2.4.9 (s. 29) ja 2.5.6 nostetaan esiin iäkkäät ihmiset hellejaksojen ja liukkauden kohdalla. Tämä on hyvä, sillä iäkkäillä ihmisillä on kohonnut riski kuumuudesta johtuviin sairauksiin alentuneen lämmönsäätelyn kontrollin vuoksi (esim. Balmain ym. 2016). Iäkkäiden ihmisten kohdalla ilmastonmuutoksen haitallisille vaikutuksille voivat altistaa esimerkiksi alentunut fysiologinen reservikapasiteetti, hidastunut aineenvaihdunta ja hitaammin reagoiva immuunijärjestelmä. Korkea lämpötila voi aiheuttaa ongelmia iäkkäiden ihmisen keskushermostoon, aiheuttaen kognitiivisia muutoksia, muistinmenetystä tai jopa deliriumin kaltaisia oireita (Carnes ym. 2014). Ilmastonmuutos voi lisätä riskiä myös munuaisten vajaatoimintaan, sydän- ja verisuonitauteihin sekä keuhkojen sairauksiin (Carnes ym. 2014). Ilmastonmuutoksen myötä lisääntyvät lumettomat, pimeät ja jäiset talvet voivat vaikuttaa mielialaan, hämäryys voi vähentää ulkona liikkumisen mielekkyyttä ja liukkaiden keliin lisääntyminen voi rajoittaa erityisesti iäkkäiden naisten ulkona liikkumista kaatumisen pelon vuoksi (esim. Clarke ym. 2015; THL 2019). Kaatumisilla on iäkkäille ihmisille vakavia seurauksia, esimerkiksi lonkkamurtumat ovat merkittävä riski, joihin liittyy alentunut toimintakyky, liikkuvuus ja lisääntynyt kuolemanriski.

Kappaleessa 2.2.4.9 voisi avata enemmän myös muita ympäristöstä ja ilmastonmuutoksista johtuvia tekijöitä, jotka vaikuttavat iäkkäiden ihmisten ulkona liikkumiseen. Riittämätön valaistus, huonokuntoiset tiet, haastava maasto ja levähdyspaikkojen puute ovat ulkona liikkumista rajoittavia tekijöitä (esim. Rantanen ym. 2012). Maaseudun ja harvaan asuttujen seutujen kohdalla tulisi kiinnittää huomiota ikääntyviin ihmisiin ja elinympäristön toimivuuteen. Näillä alueilla palvelut

saattavat olla pitkän ajomatkan päässä eikä tiivis kaupunkisuunnittelu ja lyhyet siirtymät onnistu. Ikääntyvien ihmisten näkökulmasta elinympäristön toimivuus ja esteettömyyden huomioiminen ovat tärkeitä sekä kaupunki- että maaseutu-ympäristössä niin fyysisen aktiivisuuden, ilmastonmuutoksen kuin palveluiden saavutettavuudenkin näkökulmasta.

3. Tarkemmat huomionne suunnitelman visiosta ja päämääristä (Luvut 2.3 ja 2.4)

VTKL kiittää laatijoista suunnitelman selkeydestä ja jäsentyneestä esitystavasta. Visio ja päämäärät ovat mielestämme hyvin muotoiltu

4. Näkemyksenne teemasta 'Kansallisen tason strateginen suunnittelu ja ennakointi' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Tavoitteet ja toimenpiteet ovat mielestämme oikeita vanhuusalan ja ikääntyvien henkilöiden näkökulmasta. Oleellista on tarkastella tavoitteita ja toimenpiteitä aina myös ikääntyneiden ihmisten tilanteen ja tarpeiden kautta, kuten muidenkin ikäryhmien. Mielestämme suunnitelmaluonnoksessa huomioidaan melko hyvin ikääntyneiden näkökulma.

5. Näkemyksenne teemasta 'Kokonaisturvallisuus ja yleinen huoltovarmuustyö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

6. Näkemyksenne teemasta 'Ruoka- ja ravitsemusturva' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Tavoitteista ravitsemusturvan takaaminen koskettaa erityisesti myös ikääntyneitä sekä vanhuusalan toimijoita. Tavoite varmistaa ravitsemussuosituksen toteutuminen kaikissa ikäryhmissä ja toimenpiteet suositusten päivittämiseksi ovat erityisen tärkeitä. Julkisen sektorin, erityisesti hyvinvointialueiden sote-palveluiden järjestäjinä, tulee sen jälkeen mahdollistaa suosituksen mukaisten toimenpiteiden toteuttamismahdollisuus esimerkiksi omassa ja ulkoistamissaan palveluissa asiallisen kustannustason kautta.

7. Näkemyksenne teemasta 'Infrastruktuuri ja rakennettu ympäristö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Tavoitteen 8 kohdalla on tärkeää tunnistaa jatkossa kaikki eri rakennetun ympäristön toimialan toimijat ja huomioida myös järjestötoimijat, joilla on toimivat kanavat jakaa tietoa ja neuvontaa. Tässä viittaamme esimerkkinä VTKL:n valtakunnalliseen korjausneuvontaan, jonka toimme esiin kysymyksessä 2.

Osana rakennettua ympäristöä koskevia toimenpiteitä näemme tärkeäksi ylläpitää asukkaiden käytössä olevat viheralueita tai puistoja, jotka helteeltä varjoisina mahdollistaisivat esteetön liikkumisen ja sitä kautta mahdollisesti myös edistävät sosiaalista aktiivisuutta. Luonnon monimuotoisuus, riittävät penkit ja monipuolinen ympäristö voivat edistää terveyttä, hyvinvointia ja tuoda lohtua esimerkiksi yksinäisyyttä kokeville iäkkäille ihmisille. Näiden alueiden säilyttäminen ja toteuttaminen tulisi sisältyä toimenpiteisiin.

8. Näkemyksenne teemasta 'Kuivuusriskien hallinta, luonnonvarojen käyttö ja hoito, luonnon monimuotoisuus ja luontopohjaiset ratkaisut' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Tavoitteet ja toimenpiteet vaikuttavat perustelluilta.

9. Näkemyksenne teemasta 'Terveiden suojeleminen ja edistäminen' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

VTKL:n näkemyksen mukaan tavoitteet ja toimenpiteet helteen aiheuttamien terveyshaittojen huomioimiseksi ovat aiheellisia. VTKL haluaa kuitenkin nostaa esiin laajemman näkökulman: onko tarpeen arvioida tilannetta paitsi hellekausien aiheuttamien terveysvaikutusten lisäksi myös kokonaisuudessaan eli planetaarisen terveyden ja terveydensuojelun näkökulmasta. Planetaarisella terveydellä tarkoitetaan ihmiskunnan terveyden ja luonnonjärjestelmien tilan keskinäistä riippuvuutta. Tulisiko aiheesta ryhtyä valmistelemaan kansallista ohjelmaa, jossa vaikutuksia ja toimenpiteitä arvioitaisiin eri ikäryhmien, mm. ikääntyvien ja jo hauraassa elämänvaiheessa olevien vanhusten kohdalla?

10. Näkemyksenne teemasta 'Kulttuuriperinnön ja –ympäristön suojeleminen' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Kappaleessa 2.5.7 käsitellään kulttuuriperinnön ja ympäristön suojeleminen. Kulttuuriperinteen taltioimiseksi iäkkäiden ihmisten osalta olisi tärkeää kerätä talteen luontokokemuksia kaupungeista ja maaseudulta. Ikääntyville ihmisille luonnolla on suuri merkitys. On vielä mahdollista taltioita näitä luontomuistoja mahdollisesti jo kadonneista eläinlajeista, kasveista ja perinteistä ja siten säilyttää luontoon liittyvää kulttuuria tuleville sukupolville. Tältä osin suunnitellut toimenpiteet, mm. 15.4, ovat oikeansuuntaisia, ja niihin tulisi osallistua muutkin kuin kulttuurialan toimijat.

Iäkkäille ihmisille tulisi luoda ja rakentaa mahdollisuuksia päästä luontoon. Esimerkiksi helppo pääsy terveystieteisiin tai hyvinvointia edistävään luontoympäristön äärelle. Kaupungissa asuvilla tai palveluasumisen piiriin kuuluvilla iäkkäillä ihmisillä voi olla heikentyneet mahdollisuudet päästä nauttimaan luonnon terveysvaikutuksista. Esim. esteettömiä luontopolkuja tulisi lisätä, ja tieto niistä tulisi olla helposti löydettävissä.

11. Näkemyksenne teemasta 'Alue- ja kuntatason ilmatoriskien hallinta' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Suunniteltuihin toimenpiteissä, kuten toimialakohtaiset ohjeet ja oppaat (toimenpide 16.2), on jatkossa sote-uudistuksen myötä erityisen tärkeää tunnistaa sellaiset yhdyspinnat, jotka koskettavat sekä kuntasektoria että aluehallinnon tasoa. Hyvinvointialueet vastaavat jatkossa sosiaalipalveluiden järjestämisestä, mutta kunnat asumisesta. Erityisesti ikääntyvien palveluiden kannalta tulee huomioida kummatkin tekijät.

12. Näkemyksenne teemasta 'Tietopohjan vahvistaminen ja tiedon jalkauttaminen' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

13. Näkemyksenne teemasta 'Viestintä ja vuorovaikutus' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Viestinnän merkitys on huomattava. Viestintää tulee suunnata myös yhteiskunnassa niille henkilöille, jotka syystä tai toisesta eivät ole digitaalisen tiedon äärellä. Viestinnän välillisessä toteuttamisessa korostuu silloin esimerkiksi järjestöjen rooli. Järjestöt pystyvät tavoittamaan kohderyhmäänsä ja viestimään heille tarvittavien keinoin ja näin osallistua viranomaisten rinnalla viestimiseen.

14. Näkemyksenne teemasta 'Kansainvälinen yhteistyö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

15. Näkemyksenne teemasta 'Sopeutumisen seuranta ja arviointi' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Ei lausuttavaa.

16. Näkemyksenne luvun 2.5.13 lisäselvitystä vaativista toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Osaamisen kohdalla olisi tärkeää lisätä tietoa ilmastonmuutosten terveys- ja hyvinvointivaikutuksista. Tätä osaamista olisi lisättävä eri ikäryhmien ja koulutusohjelmien tasolla. Ilmastonmuutosten vaikutukset kohdistuvat erityisesti ikääntyviin ihmisiin ja myös lapsiin.

Toimenpideohjeissa on tuotu esiin yhteistyön laajentaminen järjestökentän kanssa, mitä VTKL kannattaa. Järjestöt tekevät kenttätöitä antaen neuvontaa ja tukea. Sitä kautta saadaan arvokasta tietoa esiin tulevista ongelmista ja tuen tarpeista.

17. Miten arvioisitte suunnitelman toimenpiteiden vastuuttamista? Mahdolliset toimenpideohjeiset ehdotuksenne toteuttajien lisäämiseksi tai poistamiseksi?

Suunnitelmassa toimijoina on mainittu lähinnä eri tason viranomaiset. Kuitenkin myös järjestösektorilla olisi monin kohdin asiaan osaamista ja valmiita kansalaisvaikuttamisen kanavia tai kuten VTKL:lla valtakunnallisena liittomuotoisena toimijana, myös edustamansa vanhuusalan toimijoihin suorat kontaktit. Asiana ilmastonmuutos koskettaa meitä kaikkia ja nähdäksemme jokaisen toimenpiteitä tarvitaan, ainakin erilaisten toimielinten järjestöjäsenyyksien tai verkostojen kautta.

18. Millaisena näette oman organisaationne tai edustamanne tahon roolin sopeutumissuunnitelman tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamisessa?

VTKL:n rooli valtakunnallisena toimijana on tärkeä. VTKL tavoittaa noin 300 jäsenjärjestöjensä ja oman toimintansa kautta jopa 2 miljoonaa ikääntynyttä, vanhuusalan ammattilaista ja iäkkäiden tai vanhuusalan asioiden lähellä olevaa tai toimivaa henkilöä, kuten omaisia tai läheisiä. On lisäksi

luontevaa, että tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamiseen osallistutaan yhdenvertaisesti eri ikäisten henkilöiden kesken. Eri ikäryhmien kohdalla toimenpiteet saattavat olla erilaisia, mutta ilmastonmuutoksen torjunta ja siihen sopeutuminen tulee nähdä meidän kaikkien yhteisenä asiana.

VTKL:n toteuttamat yksittäiset toimintamuodot saattavat vaihdella tavoitteesta sekä rahoitusinstrumenteista johtuen. Toimintamuotona VTKL:lla on kuitenkin jo sääntöjensäkin mukaisesti muun muassa

- tukee ja edistää ikääntyvien ihmisten tietoisuutta ja kykyä varautua vanhuuteen;
- järjestää kohderyhmilleen ohjaus- ja tukitoimintaa;
- edistää kohderyhmiensä hyvinvointia, elinoloja ja osallisuutta sekä hyvää asumista ja asumisedellytyksiä.

Varautuminen myös sopeutumissuunnitelman tavoitteisiin hyvän vanhuuden mahdollistamiseksi sopii hyvin VTKL:n tavoitteisiin. Esimerkkinä tästä tiedonjakaminen ikääntyville suoraan ja liiton jäsenjärjestöjen kautta fyysisen toimintakyvyn ylläpitämisestä ja erilaisista apuvälineistä esimerkiksi liukkaan kelin sattuessa. Toinen merkittävä toimintamuoto on jo kohdassa 2 esiin tuomamme ikääntyville henkilöille suunnattu korjausneuvonta. Siinä valtakunnallisen ja jo valmiin korjausneuvontaorganisaation kautta tavoittaa kotonaan asuvat ikääntyvät ja tarjota neuvontaa esimerkiksi helleriskin torjumisessa erilaisten asunnon lisä- tai muutostöiden avulla.

VTKL on toteuttanut lisäksi luontoperustaista toimintaa ja osaksi huomioinut luonnon osana vakiintuneita toimintojaan, joita suunnataan suoraan ikääntyville henkilöille mutta myös liiton jäsenille, eli järjestöpohjaisille vanhuusalan järjestöille heidän omaan palveluliiketoimintaan tai yleishyödylliseen toimintaan. VTKL:lla olisi siis kanavia toimintojensa kautta välittää tietoa kohderyhmilleen.

19. Tarkemmat huomiot vaikutustenarvioinnista (Luku 2.6)

Helteen huomioiminen on tärkeä nosto iäkkäiden ihmisten osalla. Kuten suunnitelmassa todetaan, helteen riskit kohdistuvat erityisesti iäkkäisiin ihmisiin. Kuumuus vaivaa iäkkäitä kaiken tyyppisissä asumismuodoissa. Ongelmia voidaan ratkaista mm. taloudellisen tuen muodossa korjausavustuksin, joiden kohdentamista asuntojen tietyn tyyppisiin korjauksiin voidaan seurata.

20. Muut huomiot suunnitelmaluonnoksesta.

-

Elomaa Sari
Vanhustyön keskusliitto - Centralförbundet för de gamlas väl ry